PARTEA a V-a

CURENTUL CEL NOU DE CULTURA SLAVO-GRECEASCA IN EPOCA LUI NEAGOE-VODA

I
Alcatuirea noului curent slavo-grecesc In Tara-Romaneasca

In veacul al XV-lea, si mai ales in a doua jumatate a lui, principatul muntean decade in toate privintele, deci si in privinta bisericeasca. Supt Domni cari se schimba rapede, se strecoara carmuiri sufletesti fara nicio insemnatate, care nu lasa totdeauna macar numele ierarhilor. In putinele documente din acest timp abia daca se pomeneste numele lui Macarie, Mitropolitul lui Radu-cel-Frumos, si al Mitropolitului lui Basarab-cel-Tanar, iarasi Mcarie, care se intampina intr'un act din 23 Mart 1482. Un Iosif s'ar mai intalni in documente si condici la 1465, dupa Lesviodax, un cercetator al lor, care inseamna pe un Macarie la 1442 si pe celalt numai in 1483.

In sfarsit, Mitropolitul Teodor figureaza inainte de c. 1510, in pomelnicul cel mai bun si sigur al Mitropoliei din Targoviste.

O schimbare trebuia sa se faca pentru a ridica aceastalalta Biserica romaneasca la insemnatatea pe care o avusese in anii inceputurilor. Putinta unui curent de regenerare plecat din mijlocul chiar al clerului muntean era inlaturata. O inraurira invietoare trebuia sa vie deci de peste hotare.

La sfaramarea definitiva a Statului sarbesc, unele elemente dintre clerici si fruntasi au trebuit sa treaca fireste la noi, pe cand altii, mai insemnati, se adapostira in Ungaria, pe pamanturile dobandite aici de Brancovicesti, ultimul neam care a stapanit la Sarbi. Impotriva Turcilor lupta astfel cu Vlad Tepes, in calitatea lui de capitan al ostilor pradalnice unguresti, un Despot Vuc, zis Zmeul, si neamul puternic al Iacsicilor.

Radu-cel-Mare, Domn bogat si evlavios, care pe la inceputul veacului al XVI-lea stapinia principatul muntean, trebuia sa caute a se folosi de clericii sarbi pe cari nenorocirile terii lor ii aruncasera in lumea larga. Radu era fiul unui om care, inainte de a lua puterea, la batranete inaintate, fusese calugar multi ani de zile, de aceia si ca Domn e cunoscut supt numele de Vlad Calugarul; Vlad-Voda cladi doua manastiri, pe cand inaintasii lui mai apropiati n'au lasat niciuna, caci de la Radu-cel-Frumos n'a ramas decat amintirea manastirii Tanganul, astazi inlocuita printr'o biserica de sat. De la fostul Calugar, al carui gand ramasese indreptat catre Dumnezeu, avem manastirea Glavaciocului, in care a fost si ingropat-, manastirea e prefacuta de Constantin Brancoveanu-, si schitul Babele, care nu se mai pastreaza. Cea d'intaiu ramase neispravita, si nici Radu-Voda, ocupat aiurea, n'a putut s'o acopere cu chipuri de sfinti, lasand aceasta grija lui Neagoe Basarab si lui Radu Paisie, ceilalti doi din sirul

Voevozilor evlaviosi inainte de toate ai Terii-Romanesti, calugari sau fii si ucenici de calugari. La schitul babele, mantuit in 1492-3, se pomenesc, pe langa numele Voevodului ctitor si al egumenului Visarion, si acela al lui Radu si al unui frate, necunoscut de aiurea, al acestuia, Mircea, precum si numele Mitropolitului Ungrovlahiei Ilarion, care nu se mai intampina aiurea. Si la manastirea Govora, de peste Olt, umil schit de lemn, Radu-cel-Mare e pomenit ca inoitor, de inscriptia mai tarzie, de la Constantin Brancoveanu, si mesterii Brancoveanului l-au si zugravit pe ziduri: incununat, in haina de brocard rosu si verde, cu blana de samur, guler rasfrant, cu margaritare cusute pe maneci, cu lungi bucle de par facute cu drotul si cu acei coturni rosii cari amintesc datina imparateasca bizantina; Doamna Catalina, purtand pe frunte un val alb vargat ce-i cade pe umeri, se vede langa sotul ei. Inca de pe timpul lui Radu, miile de aspri din Visteria munteneasca incepusera a calatori la locurile de inchinaciune ale Sfantului-Munte Athos, alegandu-se manastirea ruseasca, slavona, Rhosikon, precum si acea a Sf. Ilie si Filotèu.

Fiul maicei Epraxia si al lui Vlad Calugarul, al podagrosului care strabatea tara in caruta, stre a imparti dreptatea din cel mai curat izvor al ei, trebuia sa se deosebeasca, si el , mai ales prin evlavie. A facut, la randul lui, un sfant lacas, dar numai unul, asupra caruia a gramadit toata bogatia ce-i statea la indemana. Pe un deal, de-asupra Targovistii si cursului Ialomitei, in mijlocul viilor domnesti, el inalta, inlocuind o veche bisericuta, ce fiintà inca la 1431, o stralucita cladire intr'un stil nou, deosebit de al innaintasilor. Un patrat de marmura alba, scumpa, adusa foarte de departe; doua turnuri mari in fata, de-asupra pronaosului, un mai mare turn in fund; firide, in doua randuri, ca la bisericile lui Stefan-Voda, si linii in relief, care le deosebesc, incingand biserica; roate sapate in piatra in locul discurilor de smalt obinuite'n moldova; arabescuri de sculptura migaloasa, gingasa, pe linia ultima a frontonului rotunzit sus, precum si pe basa turnurilor, in sfarsit in jurul ferestrelor si pe cele doua registre cu inscriptie la dreapta si la stanga usii de intrare, care se deschide chiar in paretele frontonului. Spirit rasaritean din minunatele biserici bizantine si bizantino-armenesti, sapate ca o horbota, si spirit apusean, venetian, spirit al Renasterii, cu liniile arhitectonice simple si armonioase, cu frumoasele slove rotunde, intiparesc aceasta biserica mareata cu un caracter particular.

Inscriptia din 1501 a lacasului lucrat timp de doi ani de zile, pentru a fi impodobit "cu toate bunatatile si cu mari frumusete",- afara de zugraveala, care ramase pe sama lui Neagoe-Voda-, are o stisare bogata, mai grea decat in bisericile lui Stefan, care, in toate ctitoriile sale, afara de a Neamtului, spunea laconic numele intemeietorului, hramul bisericii si veleatul. Inca de atunci inraurirea literara a bisericii sarbesti incepea sa se simta.